ANAMARIA CUREA

NOŢIUNEA DE *TRANSPOZIŢIE* ÎN LINGVISTICA ŞCOLII DE LA GENEVA: CHARLES BALLY ŞI ALBERT SECHEHAYE

În continuarea unei tradiţii îndelungate cu privire la sensul părţilor de vorbire (*cf*. Lauwers 2003) şi la distincţia dintre sensul lexical şi cel gramatical sau categorial în interiorul cuvintelor, lingviştii genevezi Ch. Bally, A. Sechehaye şi H. Frei[1] se numără printre primii teoreticieni ai noţiunii de transpoziţie, atribuindu-i un statut în interiorul unor reţele conceptuale, impunându-l în fine ca un concept lingvistic. După cum subliniază P. Lauwers, ideea transferului intercategorial a sedus mulţi reprezentanţi ai „lingvisticii (generale) de expresie franceză" încă dinaintea primului război mondial şi imediat după aceea: în afară de lingviştii genevezi, aminteşte de noţiunea de *translaţie* la L. Tesnière, evocată deja din 1916, iar în anii treizeci, această problematică apare la G. Gougenheim, E. Benveniste, J. Kurylowicz, A.-C. Juret şi chiar G. Guillaume, iar în afara tradiţiei francofone, la lingvistul danez O. Jespersen.

Teoriile reprezentanţilor Şcolii de la Geneva joacă un rol deosebit de important în istoria acestei noţiuni. Elaborând teorii coerente şi relativ omogene, aceşti lingvişti n-au îmbogăţit doar inventarul noţiunilor lingvistice cu un nou item, ci au contribuit semnificativ la „dinamizarea vechilor teorii lexicale şi semantice ale părţilor de vorbire", deschizând, cu această noţiune, calea „structurilor echivalente din punct de vedere funcţional, cu alte cuvinte, sintaxei" (Lauwers 2003, p. 258).

Pornind de la definiţia *domeniului noţional* propusă de S. Auroux[2], vom identifica în contribuţia noastră câteva elemente care caracterizează modurile de reprezentare a transpoziţiei la Ch. Bally şi A. Sechehaye. Ne vom concentra asupra legăturii dintre modurile de a reprezenta acest domeniu noţional şi obiectivele lingvisticii generale, ai cărei străluciţi reprezentanţi au fost. Ne propunem să urmărim două direcţii:

a. dată fiind eterogenitatea teoriilor lor, vom identifica divergenţele şi eventualele lor afinităţi, prin prisma ideilor lor despre categoriile lingvistice;

b. în al doilea rând, vom încerca să identificăm dacă şi sub ce formă modurile lor diferite de a defini aceeaşi noţiune se înscriu în ceea ce R. Godel (1961) a numit un „ansamblu de poziţii saussuriene", adică un saussurianism minimal.

[1] Noţiunea de *transpoziţie* face obiectul unei abordări mult mai extinse la elevul lui Ch. Bally, H. Frei, care redefineşte termenul şi îl aplică unor fenomene lingvistice rezultate din nevoia de invariabilitate care se manifestă în utilizarea oricărei limbi.

[2] Structura unui domeniu noţional este un ansamblu de efecte produse de mai mulţi factori: un vocabular (o terminologie) mai mult sau mai puţin delimitată, alte noţiuni, ansambluri de elemente definitorii, descriptive sau istorice, un ansamblu de texte care tematizează noţiunea (Auroux (coord.) 1990, p. XI).

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

Domeniul noţiunii de transpoziţie la Ch. Bally

În scrierile lui de stilistică, mai ales în *Précis de stylistique* (1905) şi *Traité de stylistique française* (1909), transpoziţia nu este un obiect teoretic. Termenul însuşi este rar utilizat, mai ales în legătură cu o teorie extinsă a sinonimiei: metoda stilistică utilizează comparaţia între modurile expresiei şi transpoziţia de la un mod la altul.

Interesul lui Ch. Bally pentru transpoziţie începe să se manifeste în anii douăzeci. În 1921, într-un articol (republicat în *Le langage et la vie*, 1926), acesta îşi reafirmă ideile referitoare la antinomia dintre comunicare şi expresie, identificând câteva regularităţi ce caracterizează funcţionarea limbii. Această funcţionare este facilitată de ceea ce el numeşte „interschimburi intense între piesele sistemului" (p. 642). În acest context, Ch. Bally evocă „interschimburile din ce în ce mai frecvente ale funcţiilor, cu un minim de schimbare a semnelor" (*ibidem*, p. 639). Precizează mai apoi această proprietate, evocând raportul dintre formă şi funcţie:

> „Les mots, parties de mots, membres de phrases et phrases entières qui sont appelés à d'autres fonctions que celle qui leur est habituelle assument leur nouveau rôle sans modifier leur forme ou en la modifiant très peu" (Bally 1921, p. 639)[3].

Această primă definiţie îi rezumă ideile în acest sens, care vor fi reluate, completate, reelaborate până la ediţia din 1944 a lucrării sale *Linguistique générale et linguistique française*. Extensia pe care această noţiune o va cunoaşte în lucrările sale este deja prezentă în 1921, la cele trei niveluri, *infra-lexical* (derivare afixală), *lexical* şi *supra-lexical* (structuri complexe) (cf. Lauwers 2003, p. 279). Acest fenomen are drept consecinţă o „mobilitate mai mare a pieselor sistemului" şi o „dominaţie tot mai puternică a sintaxei asupra formelor gata făcute" (Bally 1921, p. 640 – trad. n.).

În anul 1922, Ch. Bally publică un amplu articol având ca punct de plecare o carte a lui F. Brunot din acelaşi an, în care propune câteva soluţii la probleme care îl preocupă şi care nu fuseseră lămurite de F. Brunot: ce este limba, prin ce se distinge ea de limbaj în general, ce este funcţionarea limbii sau vorbirea (la *parole*) şi, mai ales, „cum anume sistemul limbii permite şi facilitează funcţionarea limbii în vorbire printr-o serie de procedee şi de semne destinate acestei utilizări" (Bally 1922, p. 118 – trad. n.). Acestea sunt, afirmă Ch. Bally, punctele cele mai importante pe care lingvistica generală le-ar avea de explicat, axele oricărui program de lingvistică generală *sistematică*.

După ce prezintă distincţia dintre *virtual* şi *actual* (deosebit de relevantă pentru ideile sale despre enunţare), Ch. Bally deschide o altă discuţie, de mare importanţă: problema unităţii lingvistice, definirea şi delimitarea sa „în lanţul vorbirii". În privinţa unităţilor, Ch. Bally regretă că F. Brunot ignora părţile de vorbire, într-un cu-

[3] „Cuvintele, părţile cuvintelor, termenii frazelor şi fraze întregi care ajung să aibă alte funcţii decât cele pe care le ocupă în mod normal îşi asumă noul rol fără să-şi modifice forma sau modificând-o foarte puţin" (trad. n.).

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

vânt, *categoriile*. Reacţia sa rezumă esenţa punctului său de vedere asupra transpoziţiei:

> „Et pourtant les catégories sont une réalité, et si la langue fait passer si aisément les signes d'une catégorie dans une autre, c'est par un ensemble de procédés transpositifs qu'elle met au service de la parole, et qui prouvent par contre-coup la réalité des catégories entre lesquelles se fait le passage. Mais la transposition n'a jamais été l'objet d'une étude méthodique ; elle plonge pourtant très avant dans le mécanisme de la langue et souvent la manière dont un idiome opère ces changements fonctionnels suffit à le caractériser" (Bally 1922, p. 119)[4].

Transpoziţia apare la Ch. Bally ca un mod de reprezentare a interfeţei dintre lexic şi sintaxă, dintre vocabular şi gramatică, dar şi ca o dovadă a pertinenţei de a menţine distincţia dintre punctul de vedere al lingvisticii statice şi cel al lingvisticii evolutive, într-un cuvânt, dualitatea saussuriană sincronie–diacronie. Definită ca procedeu prin care un semn joacă rolul unui alt semn, aparţinând unei alte categorii, fără a pierde valoarea pe care i-o atribuie categoria lui naturală, transpoziţia se realizează printr-un „ansamblu de procedee" care trebuie studiate „sistematic şi din punctul de vedere strict static" (*ibidem,* p. 119). Primele exemple de transpoziţie sunt derivarea explicită (*argile* : *argileux*, *blanc* : *blancheur*) şi implicită (un citoyen *électeur* : *un électeur*, *pauvre* : *un pauvre*). Transpoziţia poate produce însă şi treceri ireversibile, caz în care nu mai e un procedeu, ci un proces care ţine de evoluţie (de *histoire*) şi priveşte semantica:

> „[...] în primul caz, semnul poartă o mască pe care o poate scoate oricând doreşte; în al doilea caz, masca se lipeşte de faţă şi o înlocuieşte" (*ibidem,* p. 120 – trad. n.).

Exemplele sunt substantivul devenit adjectiv *bête*, verbul devenit adjectiv (femme) *aimante*. Ch. Bally precizează că există o mulţime de cazuri intermediare, ceea ce justifică necesitatea de a stabili tipurile „extreme".

Problema delimitării unităţilor lingvistice a fost o preocupare constantă a lui Ch. Bally. Deja în 1905 şi în 1909, acesta considera cuvântul o unitate iluzorie şi înşelătoare, drept pentru care stilistica ar trebui să opereze cu ansambluri sintetice, delimitate prin comparaţia cu un termen de identificare. În acest articol din 1922, problema reapare, de data aceasta în legătură cu transpoziţia. Reflecţia asupra categoriilor lingvistice are avantajul de a oferi o explicaţie a funcţionării limbii, compatibilă cu concepţia saussuriană despre lingvistica statică. Această explicaţie subliniază ideea că gramatica este altceva decât o nomenclatură, că ea „caută să arate în fiecare caz prin ce combinaţie de semne este redată o idee" şi „că există o auto-

[4] „Şi totuşi, categoriile sunt o realitate, iar dacă limba permite atât de uşor trecerea semnelor dintr-o categorie în alta, aceasta se explică printr-un ansamblu de procedee transpozitive pe care le pune în slujba vorbirii şi care pun în evidenţă automat realitatea categoriilor între care se efectuează trecerea. Însă transpoziţia n-a făcut niciodată obiectul unui studiu metodic: totuşi, ea pătrunde foarte adânc în mecanismul limbii şi deseori modul în care un idiom operează aceste treceri funcţionale îl caracterizează cel mai bine" (trad. n.).

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

nomie a gramaticii faţă de ideile generale pe care le exprimă". În esenţă, este vorba despre ideea că există sensuri gramaticale, pe lângă sensurile lexicale, însă, în vorbire, unele şi celelalte funcţionează împreună:

> „En effet, la syntaxe, dans le sens strict, peut être définie « l'étude des combinaisons entre termes actualisés » ; toutes les combinaisons entre signes virtuels ne sont pas de la syntaxe pure et se rapprochent, à des degrés infiniment variables, du vocabulaire, c'est-à-dire, de ce qui est donné, imposé; pratiquement il y a, bien entendu, entre le lexique proprement dit et la syntaxe absolue, un vaste territoire intermédiaire limitrophe des deux domaines" (Bally 1922, p. 126)[5].

Un element definitoriu al concepţiei lui Ch. Bally despre limbaj este logica zonei intermediare şi a teritoriului limitrof, care permite explicarea diversităţii realizărilor lingvistice sub forma unui continuum, ce dă seamă de devenirea perpetuă a limbii. Ideile sale despre transpoziţie se înscriu perfect în această linie de gândire, atât prin distincţia dintre transpoziţia reală şi cea devenită uzuală, cât şi prin concepţia sa despre transpoziţia semantică şi transpoziţia funcţională.

În prima ediţie a lucrării sale *Linguistique générale et linguistique française* datând din 1932, Ch. Bally evocă mai întâi transpoziţia implicită sau ipostaza. Pornind de la exemplul *Paul est un âne* (Paul este un măgar), Ch. Bally defineşte ipostaza după cum urmează:

> „L'hypostase est un procédé de transposition d'une catégorie dans une autre. Nous appelons catégorie tout groupe de signes dont la fonction est caractérisée par des procédés linguistiques (désinences, déterminatifs, etc.) […]. Un signe est transposé dans une autre catégorie quand il prend les fonctions et les marques distinctives de cette catégorie" (Bally 1932, p. 133)[6].

Ipostaza este un procedeu de transpunere implicită, permiţând unui semn să-şi schimbe categoria fără nicio schimbare internă. În exemplul său, semnul noii categorii este considerat „ca" („tel que"), el este doar gândit, fără a fi exprimat, ceea ce-l deosebeşte de transpoziţia explicită (derivarea cu sufixe). Ch. Bally asociază acestui domeniu categoria figurilor (metafora, metonimia, sinecdoca), cu condiţia ca ele să fie „vii". În explicaţia sa, termenii *asociere* şi *sintagmă* primesc noi accepţiuni, fapt semnalat mai ales atunci când acesta doreşte să atragă atenţia asupra unei confuzii posibile cu *relaţiile asociative* la F. de Saussure. În *Cursul de lingvistică generală*, definiţia relaţiilor asociative evocă „asocierile de orice natură pe care un semn le poate trezi fără a se realiza în discurs" (*enseignement* este asociat

[5] „Într-adevăr sintaxa, în sensul strict al cuvântului, poate fi definită ca «studiul combinaţiilor între termeni actualizaţi»; toate combinaţiile dintre semnele virtuale nu sunt sintaxă pură şi se apropie, în grade infinit variabile, de vocabular, adică de ceea ce este dat, impus; practic, între lexicul propriu-zis şi sintaxa absolută, există, bineînţeles, un vast teritoriu limitrof al celor două domenii" (trad. n.).

[6] „Ipostaza este un procedeu de transpunere a unei categorii în alta. Numim categorie orice grup de semne a căror funcţie este caracterizată de procedee lingvistice (desinenţe, determinanţi etc.) [...]. Un semn este transpus în altă categorie atunci când primeşte funcţiile şi mărcile distinctive ale acelei categorii" (trad. n.).

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

lui *apprentissage* ca sens, şi cu *enseigne, armement, justement* şi chiar *clément*, ca formă). Ch. Bally ţine să precizeze că „asocierea ipostatică este cu totul altceva" prin caracterul său unic şi necesar: „este o asociere mentală, însă în acelaşi timp este şi discursivă, din moment ce este parte integrantă a semnului" (Bally 1932, p. 137 – trad. n.). Figurile „vii" sunt considerate ipostaze pure, aparţinând mai mult stilului şi vorbirii decât limbii.

Ch. Bally trece apoi la al doilea tip de transpoziţie, cea *explicită*, sau transpoziţia semnelor virtuale: derivarea sufixală şi transpoziţia propoziţiilor independente în termeni ai unei propoziţii, cu ajutorul conjuncţiei *que* (ex. *Tu déraisonnes* şi *Je crois que tu déraisonnes*), subordonata fiind considerată un substantiv actualizat. Observăm că lingvistul raportează procedee lingvistice eterogene, precum metafora şi conjunctivul subordonatei, la acelaşi fenomen, atribuindu-i astfel o extensie considerabilă.

Această abordare va fi reluată şi completată în ediţia din 1944 a lucrării sale *Linguistique générale et linguistique française*, într-un subcapitol intitulat *Syntagmatique et transposition fonctionnelle*. Teoria se rafinează prin noţiunile de transpoziţie semantică şi funcţională. Definiţia fenomenului îi trădează interesul pentru diversitatea modurilor de exprimare a ideilor prin semnele limbii:

> „Un signe linguistique peut, tout en conservant sa valeur sémantique, changer de valeur grammaticale en prenant la fonction d'une catégorie lexicale (substantif, verbe, adjectif, adverbe) à laquelle il n'appartient pas" (Bally 1944, p. 116)[7].

Acest sistem de schimburi intercategoriale numit transpoziţie funcţională este raportat exclusiv la gramatică, spre deosebire de transpoziţia semantică, ce „priveşte şi lexicul".Transpoziţia funcţională priveşte sintagmatica, idee în sprijinul căreia Ch. Bally aduce elemente terminologice menite să asigure o consistenţă teoretică acestei noţiuni. Este vorba despre elementele definitorii ale rolurilor semnelor în cadrul procedeului transpoziţional: noţiunea de *transponend* (din lat. *transponendum*) desemnează semnul supus acestui procedeu, semnul noii categorii este numit *transpozitor* sau *categorial*, iar *transpusul* este transponendul metamorfozat cu ajutorul categorialului.

Un fapt semnificativ este situarea transpoziţiei ca fenomen exclusiv în domeniul lingvisticii generale, singurul punct de vedere care ar putea-o situa *la locul ei*, adică la nivelul principiilor care explică funcţionarea limbii în vorbire:

> „Quant à l'application de ces règles dans le détail, elle n'appartient plus à la linguistique générale" (*ibidem*, p. 117)[8].

[7] „Un semn lingvistic poate, păstrându-şi valoarea semantică, să-şi schimbe valoarea gramaticală, preluând funcţia unei categorii (substantiv, verbe, adjectiv, adverb) căreia nu-i aparţine" (trad. n.).

[8] „În ceea ce priveşte aplicarea acestor reguli în detaliu, ea nu mai aparţine lingvisticii generale" (trad. n.).

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

„Il est impossible de poursuivre au-delà de ces vues générales une étude qui met en cause la grammaire toute entière" (*ibidem*, p. 121)[9].

Deosebit de importantă la Ch. Bally este concepţia sa despre incidenţa transpoziţiei asupra domeniului de aplicare a principiului arbitrarului semnului lingvistic. Din punctul lui de vedere, „orice semn transpus este un semn motivat" (Bally 1944, p. 121). Consecinţa este semnificativă: dată fiind extensia domeniului transpoziţiei la Ch. Bally, numărul impresionant de semne transpuse prin care limba se concretizează în vorbire, înţelegem că, pentru Ch. Bally, motivaţia este cea care caracterizează întregul domeniu al sintagmaticii. Aceste idei sunt deosebit de relevante pentru înţelegerea modului său original de a articula noţiunile de *arbitrar* (pe care o susţine cu vehemenţă în mai multe rânduri, cu referire la teoria saussuriană) şi de *motivare*:

„La théorie de l'arbitraire et de la motivation, telle qu'elle est formulée par Saussure, exprime tout l'essentiel de la nature du signe linguistique, où l'arbitraire règne en maître ; elle semble toutefois pouvoir être complétée et systématisée" (Bally 1944, p. 128)[10].

Ideile sale despre transpoziţie au exact acest rol, de a completa şi sistematiza ideile saussuriene despre arbitrar şi motivaţie. Această problematică este resimţită ca o zonă mai puţin „saturată" a proiectului lui F. de Saussure. Pornind de la ideea că un semn poate fi arbitrar atât ca semnificant, cât şi ca semnificat, Ch. Bally se întreabă dacă un semn poate fi motivat prin semnificat, prin semnificant sau prin ambele. Răspunsul său este afirmativ: pentru semnul motivat prin semnificat, el propune exemple din *Cursul de lingvistică generală* al lui Saussure: *dix-neuf* şi *poirier*, în care două concepte se asociază pentru a forma o noţiune complexă care compune valoarea reală a semnului total; semnele motivate prin semnificant sunt cele care degajă una sau mai multe percepţii (acustice sau vizuale), precum *craquer*. Repetiţiile, accentul de insistenţă şi intonaţia pot avea de asemenea o valoare de motivare. Pentru Ch. Bally, transpoziţia este eminamente în slujba motivaţiei lingvistice.

Clasele lexicale şi categoriile imaginaţiei la A. Sechehaye

Ca şi colegul său Ch. Bally, A. Sechehaye elaborează o teorie originală a funcţionarii limbii în vorbire, încercând mereu să evidenţieze felul în care ideile sale nu sunt doar compatibile cu concepţia lui F. de Saussure asupra lingvisticii generale, ci şi *integrate* în ansamblul proiectului acestuia de reformă a studiului limbajului. Abordarea transpoziţiei ca fenomen guvernat de câteva legi (pe care

[9] „E imposibil să prelungim dincolo de această perspectivă generală un studiu care priveşte gramatica în ansamblu" (trad. n.).

[10] „Teoria arbitrarului şi a motivaţiei, aşa cum a fost formulată de Saussure, exprimă esenţa naturii semnului lingvistic, unde arbitrarul este stăpânul absolut; totuşi, ea poate fi completată şi sistematizată" (trad. n.).

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

le-am putea numi „legi ale exprimabilului") face obiectul unui capitol al lucrării sale din 1926, *Essai sur la structure logique de la phrase*.

Înainte de anul 1926, A. Sechehaye îşi prezintă ideile despre transpoziţie încă din 1908, în lucrarea *Programme et méthodes de la linguistique théorique. Psychologie du langage*. Din punct de vedere cronologic, el este primul care şi-a publicat ideile despre acest fenomen. Abordarea sa face parte dintr-o reflecţie asupra raporturilor dintre semantică şi sintaxă:

> „Le fait que tous les mots d'une même classe représentent une même chose à l'imagination, que tous les substantifs, par exemple, évoquent l'idée d'une substance ou d'un être, tous les verbes, celle d'une action, ne doit pas nous induire en erreur. L'intelligence pour pouvoir former des pensées avec toutes sortes d'idées, mêmes les plus abstraites, les transpose indistinctement dans certains cadres, elle les matérialise […]. Ce qui nous intéresse ici, c'est l'origine psychologique des idées, et nous disons qu'une même espèce de symbole au point de vue grammatical, qu'il s'agisse du radical d'un mot, d'un suffixe de flexion ou d'autre chose, peut correspondre également bien à des idées d'origines psychologiques très diverses" (Sechehaye 1908, p. 229)[11].

Pentru a arăta că sintaxa şi semantica trebuie concepute ca fiind incluse („emboîtées") una în cealaltă, A. Sechehaye evocă prioritatea elementului semantic asupra elementului sintactic. Argumentul său este acela că nu gândim o structură gramaticală, ci idei care sunt conectate logic şi gramatical. Expresia lingvistică încadrează toate ideile în categorii imaginative. Marile clase gramaticale sunt, în acelaşi timp, şi categorii ale imaginaţiei: un obiect (substantivul), acţiunea lui (verbul) şi atributele sau calităţile respective ale acestor două forme de existenţă (adjectivul şi adverbul). În opinia lui, toate celelalte categorii gramaticale, toate determinările care sunt la baza flexiunilor şi regulilor noastre sintactice exprimă, încadrează şi sunt în slujba acestor patru categorii fundamentale.

Această primă abordare va fi completată şi aprofundată în lucrarea sa din 1926, ideile sale fiind sistematizate în capitolul al cincilea, intitulat *L'emploi des classes de mots dans la langue et dans la parole*. Argumentarea sa construieşte o veritabilă teorie a raporturilor dintre gândire (*pensée*) şi exprimare (*expression*) „în toate cazurile în care limba intră în joc". În esenţă, obiectivul său este de a explica cum anume clasele de cuvinte corespund categoriilor imaginaţiei şi ce legi guvernează relaţiile dintre aceste categorii. Pornind de la ideea – demonstrată prin studiul experimental al inteligenţei realizat de A. Binet, la care trimite A. Sechehaye, că imaginaţia noastră se comportă ca şi cum ar fi independentă de ideile pe care le exprimăm prin cuvinte, autorul aduce argumente strict lingvistice: rolul cuvintelor limbii

[11] „Faptul că toate cuvintele dintr-o clasă reprezintă acelaşi lucru pentru imaginaţie, că toate substantivele, de exemplu, evocă ideea unei substanţe sau unei fiinţe, toate verbele, ideea unei acţiuni, nu trebuie să ne inducă în eroare. Pentru a putea forma gânduri din tot felul de idei, chiar şi dintre cele mai abstracte, inteligenţa le transpune indiferent în anumite cadre, le materializează [...]. Ceea ce ne interesează aici este originea psihologică a ideilor şi spunem că acelaşi tip de simbol din punct de vedere gramatical, radicalul unui cuvânt, sufixul de flexiune sau altul poate să corespundă unor idei de origine psihologică diversă" (trad. n.).

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

este de a oferi „semne acustice arbitrare care se substituie simbolurilor imaginaţiei, acestea devenind inutile".

Dacă imaginaţia este astfel eliberată, întrebarea care rămâne este dacă clasele gramaticale sunt lipsite de orice realitate psihologică. Semnul lingvistic posedă această misterioasă proprietate de a nu suprima realitatea psihologică pe care o reprezintă, ci de a o refula în inconştient, unde ea persistă, fiind readusă în conştiinţă la cel mai mic efort al voinţei.

Ipoteza pe care A. Sechehaye îşi propune să o verifice este cea a unei relative autonomii a imaginaţiei faţă de ideile pe care le exprimăm prin cuvinte. Limba a eliberat imaginaţia graţie semnelor lingvistice, care au înlocuit simbolurile imaginaţiei.

Încadrarea unei idei într-o categorie a limbii este (relativ) arbitrară. Ideile limbii nu se încadrează în mod natural în categorii, categoriile imaginaţiei nu sunt în obiectele lumii, ci în viziunea pe care o avem despre ele. De aceea, trebuie să facem diferenţa între ideea propriu-zisă şi clasa care îi este atribuită.

În acest context, transpoziţia este definită ca o operaţie frecventă şi generală, care se produce în anumite condiţii logice şi psihologice şi care prezintă câteva regularităţi, pe care le-am numit „legi ale exprimabilului".

Prima regulă a transpoziţiei postulează că „orice idee, oricare i-ar fi categoria naturală din punctul de vedere al logicii, poate fi încadrată în categoria entităţii" (Sechehaye 1926, p. 103 – trad. n.). Orice idee poate fi exprimată printr-un substantiv: fiinţe, obiecte, calităţi, procese, relaţii. Este una dintre funcţiile esenţiale ale gândirii şi limbii. Bogăţia posibilităţilor expresive se explică prin aceeaşi operaţie, dat fiind că orice idee considerată ca o entitate poate primi determinări de calitate, de proces şi de relaţie. Invers, substantivul nu poate fi transpus în adjectiv sau în verb decât în anumite condiţii, atât calitatea, cât şi procesul fiind condiţionate: procesul se derulează în timp, iar calitatea este situată într-o entitate.

A doua regulă a transpoziţiei spune că „orice idee de relaţie şi orice idee de proces pot fi exprimate adjectival" (*ibidem,* p. 107). Relaţiile sunt uşor de asimilat calităţilor (*vecin, izolat, viitor, diferit*), fiindcă sunt concepute, printr-un fel de ficţiune, ca intrinseci unei entităţi. Aşa se explică existenţa unei categorii de adjective, adjectivele de relaţie: *étoile polaire, victoire romaine*. În ceea ce priveşte, transpunerea din domeniul procesului în cel al calităţii, această operaţie este frecventă şi naturală (a se vedea toate participiile şi adjectivele verbale).

A treia regulă a transpoziţiei afirmă că „orice idee de calitate poate fi transpusă în categoria procesului" (*ibidem,* p. 109). Verbalizarea calităţilor duce la dramatizare, la tendinţa de a însufleţi totul cu propria noastră viaţă. O singură categorie de adjective se sustrage acestei reguli, adjectivele de relaţie, imposibil de verbalizat.

Prezentată din acest punct de vedere, transpoziţia este o operaţie logică şi imaginativă, care creează o multitudine de posibilităţi de exprimare, utilizate de locutor

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

în gramatica sintagmatică. Transpoziţia este posibilă datorita proprietăţii pe care o au clasele gramaticale de a nu „închide” o idee într-o singură categorie.

Concluzii

Cele două abordări teoretice ale conceptului de transpoziţie se bazează pe ideea transferului intercategorial şi pe importanţa sa în funcţionarea limbii. Pornind de aici, conceptul este definit în moduri diferite, primeşte faţete multiple, mai ales la Ch. Bally. Afinităţile şi divergenţele se pot explica astfel:

a. La Ch. Bally, conceptul este proteic, cu multiple „extensii”, atât semantice, cât şi sintagmatice: ipostaza (domeniul figurilor „vii”), derivarea sufixală, transpoziţia implicită, actualizarea, recţiunea, chiar şi cazurile de subordonare. În general, el doreşte să extindă domeniul acestei noţiuni dincolo de limitele cuvântului, la domeniul sintaxei.

b. Ideile lui A. Sechehaye despre transpoziţie privesc originile psihologice ale fenomenului. Cele trei reguli caracterizează interfaţa dintre semantică şi sintaxă, articulând categoriile entităţii, procesului, calităţii şi relaţiei cu clasele de cuvinte. Teoria sa susţine teza relativei autonomii a categoriilor imaginaţiei faţă de ideile pe care le exprimăm prin cuvinte.

În ciuda câtorva puncte de convergenţă între cele două teorii, eterogenitatea lor pare să mascheze ceea ce le apropie, la nivelul principiilor care le motivează, mai mult decât la nivelul aplicării lor. Un prim element este adeziunea lor la lingvistica generală. Teoriile lor transpoziţionale rezultă din două gesturi generalizatoare care se întâlnesc în câteva puncte. Aceste convergenţe pot fi asociate unei direcţii pe care R. Godel (1961) o numea un „ansamblu de poziţii saussuriene”, un saussurianism minimal.

Mai întâi, elaborând aceste teorii, atât Ch. Bally, cât şi A. Sechehaye sunt motivaţi de intenţia de a explica modul cum funcţionează limba în vorbire, deci cum se articulează cei doi termeni ai dualităţii saussuriene *langue–parole*. Ei realizează acest obiectiv întemeindu-şi explicaţiile pe ideea inserării cuvintelor în frază (o abordare onomasiologică a frazei, cf. Lauwers 2003). Teoriile lor sunt marcate de întoarceri la această dualitate, pe care o resimt efectiv ca o zonă a proiectului saussurian care le permite să „locuiască” aşa cum doresc în spaţiul deschis de maestru (la Ch. Bally, ideile sale despre limba vorbită, la A. Sechehaye, includerea limbii în vorbire). Abordările transpoziţiei sunt soluţii, printre altele, pe care ei le oferă acestei probleme şi un mod de a-şi exprima adeziunea la o interpretare nonopozitivă a acestei dualităţi.

În al doilea rând, un alt punct al lingvisticii lui F. de Saussure este la originea ideilor lor despre transpoziţie: arbitrarul şi motivaţia semnului lingvistic. Această problematică este un punct crucial pentru Ch. Bally, care consideră că orice semn transpus este motivat; la A. Sechehaye, atribuirea ideii unei categorii este arbitrară.

În fine, statutul teoretic atribuit acestei noţiuni de cei doi lingvişti s-ar putea explica astfel:

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

a. transpoziţia ocupă un loc într-o zonă a proiectului lui F. de Saussure de lingvistică generală, care a permis atât o abordare din perspectiva unei „psihologii a vorbirii", la A. Sechehaye, cât şi o continuare a concepţiei sale despre arbitrar şi motivare, la Ch. Bally;

b. acest element e resimţit ca important şi revelator, datorită potenţialului său explicativ, atât al funcţionării limbii în vorbire, cât şi al mecanismelor interne ale limbii.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

SURSE PRIMARE

Bally 1905 = Charles Bally, *Précis de stylistique française*, Eggimann et Cie, Genève, 1905.
Bally 1909 = Charles Bally, *Traité de stylistique française*, Klincksieck–Georg, Paris–Genève,
Bally 1921 = Charles Bally, *Langage naturel et langage artificiel*, în „Journal de psychologie normale et pathologique", XVIII, 1921, p. 625–643
Bally 1922 = Charles Bally, *La pensée et la langue*, în „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris", XXIII, 1922, p. 693–701.
Bally 1926 = Charles Bally, *Le langage et la vie*, Payot, Paris, 1926.
Bally 1932, 1944, 1965 = Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, 1ère édition, Librairie Ernest Leroux, Paris, 1932; 2e édition, PUF, Paris, 1944; 4e édition revue et corrigée, Editions Francke, Berne, 1965.

*

Sechehaye 1908 = Albert Sechehaye, *Programme et méthodes de la linguistique théorique. Psychologie du langage*, Champion, Paris, 1908.
Sechehaye 1926 = Albert Sechehaye, *Essai sur la structure logique de la phrase*, Champion, Paris, 1926.
Sechehaye 1941 = Albert Sechehaye, *Les classes de mots et l'imagination*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure", I, 1941, p. 77–88.

BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ

Amacker 1975 = René Amacker, *Linguistique saussurienne*, Droz, Genève, 1975.
Auroux (coord.) 1990 = Sylvain Auroux (coord.), *Les notions philosophiques. Dictionnaire*, PUF, Paris, 1990 (*Encyclopédie philosophique universelle*, tome I. *Philosophie occidentale*).
Brunot 1922 = F. Brunot, *La pensée et la langue. Méthode, principes et plan d'une théorie nouvelle du langage appliquée au français*, Masson et Cie Éditeurs, Paris, 1922.
Chiss–Puech 1997 = Jean-Louis Chiss, Christian Puech, *Fondations de la linguistique. Études d'histoire et d'épistémologie*, 2e édition, Duculot, Louvaine-la-Neuve, 1997.
Colombat *et alii* 2010 = Bernard Colombat, Jean-Marie Fournier, Christian Puech, *Histoire des idées sur le langage et les langues*, Klincksieck, Paris, 2010.
Coseriu 1981 = Eugenio Coseriu, *Les procédés sémantiques dans la formation des mots*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure", XXXV, 1981, p. 3–16.
Frýba-Reber 1994 = Anne-Marguerite Frýba-Reber, *Albert Sechehaye et la syntaxe imaginative: contribution à l'histoire de la linguistique saussurienne*, Droz, Genève, 1994.
Frýba-Reber 2001 = Anne-Marguerite Frýba-Reber, *La revanche de la stylistique : hommage d'Albert Sechehaye à son prédécesseur et ami Charles Bally*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure", LIV, 2001, p. 125–144.

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)

Godel 1961, 1984 = Robert Godel, *L'école saussurienne de Genève*, în C. Mohrmann *et alii*, Trends in Ruropean and American Linguistics 1930–1960, Spectrum, Utrecht–Anvers, 1961.
Lauwers 2003 = Peter Lauwers, *De la transposition à la translation. Une analyse historiographique et métathéorique d'un 'passage' crucial dans l'histoire de la syntaxe structurale en Europe*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure", LVI, 2003, p. 257–287.
Normand 2000 = Claudine Normand, *Saussure*, Les Belles Lettres, Paris, 2000.

THE NOTION OF TRANSPOSITION IN THE GENEVAN LINGUISTICS: CHARLES BALLY AND ALBERT SECHEHAYE
(*Abstract*)

From the historical point of view, the first configuration of the field of linguistic notion of transposition belongs to Geneva linguists. Our article proposes a comparison between the theoretical approaches of the transposition from Charles Bally and Albert Sechehaye. These approaches based on the idea of the intercategorial transfer not only present significant differences, but also closeness at principled level. If the differences concern mostly the domain extension of this notion and the nature of the view point on the respective phenomenon, the similarities are at the principles level of general linguistics inspired by Saussure that these linguists adopt in their work.

Cuvinte-cheie: *transpoziție*, *Şcoala din Geneva*, *lingvistică generală*, *arbitrar*, *motivare*.
Keywords: *transposition*, *School of Geneva*, *general linguistics*, *arbitrary*, *motivation*.

Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
anamariacurea@yahoo.fr

BDD-V437 © 2015 Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 07:50:33 UTC)